

Лепкий Богдан Сильвестрович

Біографія

Богдан Лепкий

(9 листопада 1872 — 21 липня 1941)

"НАЙПОПУЛЯРНІША ПОСТАТЬ НА ГАЛИЦЬКОМУ ГРУНТІ..."

Звідки походить письменник, хто його батьки, де він навчався, працював, публікував свої твори? Це вперше відкриває для себе не тільки читач, а й дослідник, бо хоч про життя Б. Лепкого було написано чимало, але все це міститься у виданнях, донедавна майже недоступних.

Батьківщина Б. Лепкого — Поділля, край благословенний, щедрий, овіяний легендами. Сам поет написав про нього в одному з ранніх своїх віршів — "Заспів":

Колисав мою колиску

Вітер рідного Поділля

І зливав на сонні вії

Степового запах зілля.

А уособлювало це Поділля мальовниче село Крегулець, розташоване між містечками Гусятином і Копичинцями. Тут народився він 9 листопада 1872р. в родині сільського священика Сильвестра Лепкого.

Батько Богдана був людиною освіченою і прогресивною. Він закінчив Львівський університет (класична філологія і теологія), виступав з літературними творами під псевдонімом Марко Мурава, брав участь у виданні часопису "Правда", підготовці підручників для школи. Мав ґрунтовну філологічну освіту, вільно володів польською і німецькою (вірші німецькою мовою навіть друкував у журналах). Писав популярні книжечки, був головою "Селянської ради". Пізніше Б. Лепкий назве батька своїм найсуворішим критиком. Богдан був першою дитиною в родині Сильвестра і Домни Лепких, які побралися, коли Сильвестр закінчив університет і прийняв сан священика. Щоправда, якийсь час молоде подружжя мешкало в гірському селі Ялинкуватому на нинішній Івано-Франківщині, але незабаром тесть Сильвестра одержав парохію у Бережанах і молодий священик зайняв його місце у Крегульці.

Дитинство Богдана було безхмарним, але коли він мав п'ять років, раптово — за одну ніч — померли від дифтериту дві його молодші сестри і брат, що дуже вплинуло на вразливу натуру хлопчика, який і сам ледве вижив.

Перші знання майбутній письменник одержав у батьківському домі. Швидко — за одну зиму — навчився читати, писати й рахувати. Батько розповідав йому і про пригоди Робінзона Крузо, і про письменників, художників, портрети яких висіли на стінах, старенька нянька, родом з Наддніпрянської України, співала чумацьких пісень, а від діда по матері Михайла Глібовицького, який замолоду був знайомий з Маркіяном Шашкевичем, допитливий хлопчина дізнався про давні часи, історичні події на Україні.

Домашній учитель Богдана Дмитро Бахталовський знайомив його не тільки з

основами шкільної науки, а й з творами літератури, завдяки чому його учень уже в дитинстві знав напам'ять багато віршів Тараса Шевченка, читав "Марусю" Г. Квітки-Основ'яненка.

Коли Богдана Лепкого віддали шестилітнім хлопцем до бережанської так званої "нормальної" школи з польською мовою навчання (відразу до другого класу), батьки перебралися з "цивілізованого" Крегульця до глухого Поручина, де, як жартома казали тоді, був кінець світу: далі дороги не було. Переселилися, щоб бути ближче до батьків по матері.

Як напише пізніше біограф Б. Лепкого, тут усе дихало давниною: "поручинські газди" ходили в чоботях на підковах, котрі їм робив місцевий коваль, носили "куртини" з домашнього сукна, брилися бритвами, зробленими із старої скошеної коси, жінки вбиралися в "димки" (полотно з вибиваними узорами), котрі бив "димкар", який приїздив з міста, вишивали гарні сорочки, мережили їх — словом, було це старосвітське село, котрого ще не торкнулася культура століття. "Веснянки, гагілки, обжинки, навіть "вільха" (хоровод у зелену суботу), колядки, щедрівки, множество легенд, повір'їв, переказів, усе, як колись, в дуже, дуже давніх часах".

Між Бережанами та Поручином минала юність Богдана-гімназиста; місто й село формували його характер і світогляд. Від селян він чув багато легенд та переказів про давні часи. Так, люди оповідали, що стара церква, яка тоді ще стояла на горі, була свідком татарських набігів і що під час одного у ній сховалися мешканці всього села, але всі загинули від рук ворога. А коло села Біще, що прилягало до Поручина, збереглися сліди давніх валів, уламки кераміки, наконечники стріл, фундаменти споруд. Все це будило уяву підлітка. Перебування у Поручині, знайомство з людьми, їхнім життям, піснями навіяло йому вірші "На святий вечір", "У великодний тиждень", пісенні ремінісценції з циклу "На позиченій скрипці", про що згодом писав сам письменник, а також сюжети оповідань "Іван Медвідь", "Нездаła п'ятка" та інші. Після "нормальної" школи Б. Лепкий вступив до гімназії в Бережанах. Гімназія була польською, з класичним ухилом. Про цей навчальний заклад того часу існують різні, часом взаємно протилежні, свідчення. Бережани були провінційним містечком, без залізничного сполучення з великими містами, отже, й відірваним від центрів культурного життя. Не дивно, що інспектор зі Львова приїздив сюди для перевірки раз у кілька років. Український письменник Михайло Яцків, який вчився тут кількома роками пізніше Лепкого, писав, що сюди посиляли втихомирювати неблагонадійних учнів, а атмосфера була такою затхлою, що коли "з'являлася якась здібніша одиниця, то швидко зачахла в тій пустелі, в заскорузлості дилетантизму". А в повісті "Огні горять" цей письменник зобразив її в сатиричному плані, назвавши "ослячим мостом до золотих ковчегів", "пантеоном скастрованих наук".

У Б. Лепкого враження про Бережанську гімназію не такі похмурі. Зенон Кузеля, біограф Б. Лепкого, називає Бережани студентськими Афінами, які спричинилися до літературної кар'єри Лепкого. Навіть одірваність від більших міст він трактує позитивно: "Бережанська гімназія ставала приютом талановитих хлопців, котрі

стягались до неї з інших міст, де віяло іншим, більш урядовим духом і де їм важко було покінчити науку". Очевидно, кожен з авторів мав підстави для таких різних характеристик та оцінок.

В усякому разі, Б. Лепкому і гімназія, і Бережани як осередок культурного життя дали немало. В гімназії були український та польський хори (українським диригував композитор Денис Січинський). Щороку влаштовувалися міцкевичівський, а згодом і шевченківський концерти. Час від часу приїздив сюди мандрівний театр "Руської бесіди", артистів якого Михайло Глібовицький запрошував додому, то Богдан мав змогу познайомитися з Владиславом Плошевським, Іваном Біберовичем, Степаном Яновичем (батьком Леся Курбаса), Марійкою Романовичівною. Він одвідував вистави по стайнях та будах, де змушені були грати актори, ставлячи популярних тоді "Настасю Чагрівну" В. Ільницького, "Запорожця за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, "Ой, не ходи, Грицю...— М. Старицького. До того ж у родині Глібовицьких була велика домашня бібліотека, гімназисти обмінювалися книжками, читали газети "Діло", "Батьківщина", журн. "Мета", "Вечерниці", "Зоря", польську літературу з гімназійної бібліотеки.

Українська мова та література спершу в гімназії не викладалися зовсім, потім їх було введено в програму, але уроки вели випадкові люди, а не фахівці, і лише коли Б. Лепкий був у п'ятому класі, М. Бачинський поставив викладання цього предмета на фаховий рівень. За свідченням сучасників, конфліктів між учнями на національній основі не було, на концерти й театральні вистави ходила і українська і польська молодь. Загострення польсько-українських національних відносин Б. Лепкий пов'язує з появою роману Г. Сенкевича "Вогнем і мечем" про події національно-визвольної війни українського народу під керівництвом Б. Хмельницького, зображені у викривленому світлі, що обурило українських гімназистів.

Серед гімназійних друзів Богдана Лепкого треба в першу чергу назвати Сильвестра Яричевського, пізніше українського поета, прозаїка і драматурга. На жаль, у радянський час на Україні не вийшло жодного окремого видання цього в свій час досить відомого письменника прогресивної орієнтації, натомість видавництво "Критеріон" (Бухарест) у 1977—1978 рр. видало його двотомник, який упорядкувала румунська україністка М. Ласло-Куцюк. Початок літературної творчості обох письменників відноситься до часу їх навчання в Бережанській гімназії, до того ж пов'язаний він з одним випадком. Б. Лепкий та С. Яричевський написали письмову роботу з української мови про зимовий день на селі: Лепкий — прозою, а Яричевський — віршами. Вчитель похвалив їх, і це заохотило юнаків до літературної творчості. Власне, то був перший вихід на публіку, бо і Богдан і Сильвестр писали вже й до того, останній, зокрема, мав рукописний зошит з віршами, перекладами та сатиричними творами, частина з яких друкувалася у львівському журн. "Зеркало" та ввійшла до першої його поетичної збірки "Пестрі звуки" (Чернівці, 1904).

Щодо Лепкого, то він почав писати дуже рано. Ще в другому класі гімназії під впливом бабусиних оповідей написав поему про русалок, але сховав її під стріху, де вона й пропала. Згодом писав принагідно, на клаптиках паперу на полях книжок та

зошитів, серйозно ж готувався стати художником, з цією метою брав уроки в художника Юліана Панкевича...

Після закінчення гімназії Б. Лепкий вступив у Відні до Академії мистецтв, але навчання у ній морального задоволення не принесло, він відчув, що розминувся із своїм справжнім покликанням. Нудно було змальовувати гіпсові статуї, щоразу натикаючись на зауваження викладача, що контури надто гострі і т. ін.

Але стався випадок, який визначив майбутню долю Лепкого, допоміг юнакові знайти себе.

Якось у поїзді йому довелося їхати в одному купе з Кирилом Студинським, який навчався тоді на філософському факультеті Віденського університету. Це знайомство не тільки зблизило двох у майбутньому видатних діячів української культури, а й спрямувало його творчі інтереси в новому напрямку. Лепкий став відвідувати лекції у Віденському університеті, в тому числі й відомого славіста В. Ягича. Він став учасником студентського товариства "Січ", брав участь у дискусіях на літературні та суспільно-політичні теми, близько зійшовся з майбутнім відомим фольклористом Філаретом Колесою, Михайлом Новицьким та іншими студентами-українцями.

Згодом Б. Лепкий переходить до Львівського університету, де рівень викладання був не такий високий, як у Відні. Українську мову і літературу викладав Омелян Огоновський, який головну увагу приділяв граматиці, а в студіях з літератури, як зазначав іще І. Франко, який свого часу теж слухав його лекції, виходив не з самостійної вартості того чи іншого твору, а намагався цей твір "вперти в одну або другу з тих схоластичних шухлядок, по яких порядковано твори поетичні в шкільних читанках". Та студентська молодь уже мала широкий погляд на літературу, її завдання. А серед молоді тієї близькими друзями Б. Лепкого були О. Маковей, І. Копач, О. Макарушка. Приятелював Богдан з молодим математиком Климом Глібовицьким, техніком Юрком Тобілевичем (сином І. Карпенка-Карого, який розповідав про український театр, про його діячів М. Заньковецьку, П. Саксаганського, М. Старицького), поетом Миколою Вороним, котрий перебував тоді у Львові, познайомився зі славетними співаками Соломією Крушельницькою та Олександром Мищугою, композитором Остапом Нижанківським та багатьма іншими діячами літератури і мистецтва.

На ті роки припадає активна літературна діяльність Б. Лепкого: він пише поезії, оповідання, перекладає, виступає з доповідями на засіданнях студентського товариства "Ватра". З 1895р. його твори починають дедалі частіше з'являтися на сторінках "Діла", "Буковини" та інших періодичних видань.

Але в тому ж, 1895р. поет захворів від перенапруження, і лікарі порадили йому відпочити.

Він поїхав до батьків, що жили тепер у с. Жукові, куди перебралися в 1891р., коли Богдан закінчив гімназію. Село було недалеко від Бережан, всього шість кілометрів. Це був уже не патріархальний закуток, а, як на той час, прогресивне село, до якого доходили культурні віяння: сюди приїздив театр, виступали сільські хори. Частим

гостем у родині Лепких був письменник, автор повістей "Олюнька", "В чужім гнізді", "За сестрою" Андрій Чайковський.

У Жуків Богдан приїздив щороку на "ваканції", тут він задумав або написав цілу низку віршів (цикл "Село") та оповідань ("Мати", "Кара", "Небіжчик"). У Жукові молодий поет познайомився з І. Франком. Ця зустріч лишила глибокий слід в душі поета, і він не раз повертався до неї у своїх спогадах, зокрема, до полеміки між батьком і Франком з приводу вірша Корнила Устияновича "Мойсей". Франко не поділяв захоплення цим віршем, вважав його поверховим і сказав: "Побачите, якого я колись напишу". Пізніше вони не раз зустрічалися, Б. Лепкий написав нарис-спогад про Франка, сповнений глибокої поваги до свого славетного сучасника і вчителя.

Після закінчення Львівського університету (1895) — знову Бережани, гімназія, де Б. Лепкий стає вчителем української та німецької мов і літератур. Він швидко здобуває авторитет серед колег (не мало з них ще недавно були його вчителями), повагу серед гімназистів блискучими лекціями, врівноваженістю, прагненням внести свіжий струмінь у викладання, познайомити слухачів з новинками літератури. Знайоме культурно-мистецьке середовище, близькість до батьківської оселі — все це створювало сприятливий клімат для творчості. Ціла низка віршів, оповідань ("Стріча", "Для брата", "В світ за очі", "Дивак"), перекладів, літературно-критичних студій (дослідження про творчість М. Конопніцької) — результат кількарічного бережанського періоду. Спробував письменник свої сили і в жанрі драматургії, написавши п'єсу "За хлібом", яку поставив театр "Руської бесіди".

І все ж рамки провінційних Бережан, віддалених і відірваних од центрів культурного життя Галичини, були завузькими для Б. Лепкого, — тут не міг розгорнутися на повну силу його таланти, не могли реалізуватися його багатогранні літературні зацікавлення.

На початку 1899р. у Кракові в Ягеллонському університеті було відкрито лекторат української мови і літератури і викладати ці предмети запрошено Б. Лепкого. І от восени 1899р. він переїжджає сюди з молодою дружиною Олесею, яку один з польських письменників, приятелів Богдана, назвав візантійською матір'ю божою. З Краковом відтепер зв'язано майже все творче життя письменника.

Краків — тодішній центр польської науки і культури з бурхливим громадським і культурним життям — був наче контрастом тихим Бережанам, та душа письменника прагнула цього, і він активно поринув у його вир. Молодий український літератор швидко заприятелював з польськими письменниками С. Виспянським, В. Орканом, К. Тетмайєром, цікавився творчістю учасників літературної організації "Молода Польща". Живучи в Кракові, Б. Лепкий не відчував себе відірваним од українського культурного життя. Варто згадати, що в Краківському університеті — одному з найстаріших у Європі — вже з XIV ст. навчалися та й викладали вихідці з України (згадаймо хоча б Ю. Дрогобича, лекції якого слухав М. Коперник).

В часи Б. Лепкого українська громада була тут доволі чисельною, налічувала, за спогадом О. Луцького, близько 40 осіб. Збиралися вечорами по суботах у читальні

"Просвіта", обговорювали новини літератури, співали, танцювали. Незабаром оселя Лепких на Зеленій, 28, стала своєрідною "українською амбасадой" у Кракові. Сюди часто приходили Василь Стефаник, Остап Луцький, Кирило Студинський, Михайло Бойчук, Кирило Трильовський, Михайло Жук, Вячеслав Липинський та інші відомі громадські діячі, художники, письменники.

По дорозі в Італію гостював у Лепких Михайло Коцюбинський, бували у нього письменниця Ольга Кобилянська, фольклорист Федір Вовк...

У середовищі учасників львівської літературної групи "Молода Муза", до якої Лепкий теж належав, його називали професором, хоч був він не багато старшим від Петра Карманського чи Василя Пачовського, а від Михайла Яцківа — всього на рік. Але цьому поважному професорові шматок хліба давався нелегко: крім роботи в університеті, де був на посаді лектора, доводилося викладати в приватних гімназіях, виступати з лекціями на різних курсах. А тут ще несподівано в 1901р. помер батько, і треба було допомагати матері та чотирьом молодшим братам і сестрам. Для літературної роботи лишалися ночі, які Лепкий намагається використати максимально. Одна за одною виходять книжки його оповідань "З села" (1898р.), "Оповідання", "Щаслива година" (1901), "В глухім куті" (1903), "По дорозі життя" (1905), "Кидаю слова" (1911); збірки віршів "Стрічки" (1901), "Листки падають", "Осінь" (1902), "На чужині" (1904), "З глибин душі" (1905), "Для ідеї" (1911), "З-над моря" (1913); літературознавчі дослідження "Василь Стефаник" (1903), "Начерк історії української літератури" (1904), "Маркіян Шашкевич" (1910), "Про життя великого поета Тараса Шевченка..." (1911); переклади польською мовою "Слова о полку Ігоревім" (1905; переклад цей, до речі, високо оцінив І. Франко) та збірки оповідань М. Коцюбинського "В путях шайтана" (1906)...

Цей далеко не повний перелік видань свідчить передусім про широту творчих інтересів письменника та його виняткову працездатність. Його твори починають перекладати польською, російською, чеською, німецькою, угорською та сербською мовами.

Поступово полегшувалося матеріальне становище: Б. Лепкий склав екзамени на професора гімназії і, крім цього, став доцентом "виділових курсів" для вдосконалення кваліфікації вчителів.

Б. Лепкий — активний учасник громадського життя, виступав на вечорах, присвячених видатним діячам культури (М. Шашкевичу, Т. Шевченкові, М. Лисенкові, І. Франкові). Як згадував пізніше П. Карманський, "жодне помітне свято не обходилося без читання ним власних творів. Струнка, гарна й певна себе постава, милий, м'який, ліричний голос, патос, який так легко промовляє до чуття навіть дерев'яних людей, — все те зробило Лепкого найбільш популярною постаттю на галицькому ґрунті..."

Та почалася перша світова війна...

Воєнні події застали родину в курортному селищі Яремча на Гуцульщині. Та невдовзі жити стало тут небезпечно: австрійці вишукували "шпигунів" і вішали; російські військові власті, які незабаром прийшли в сусідні села, шукали "мазепинців" і

вивозили на схід. Б. Лепкий з родиною поспішно виїхав. В яремчанському готелі лишилися третій том історії української літератури та історична драма "Мотря", які загинули, бо готель незабаром злетів у повітря.

Спершу через Карпати пробрався до Угорщини, де місяць пробув у містечку Шатмарі, а звідси через Пешт — до Відня. Столиця донедавна бундючної Австро-Угорської імперії геть втратила свій колишній глянець, перетворилася на вавілонське стовпотворіння. Звідки тільки не було тут людей. От і Лепкий зустрівся незабаром з приятелями-молодомузівцями П. Карманським та В. Пачовським, а також з Ф. Колессою, В. Щуратом, О. Кульчицькою, К. Студинським та іншими давніми знайомими. Почали разом налагоджувати видавничу справу — видавати брошури, календар, народний буквар, збірники пісень...

Та восени 1915р. Лепкого мобілізовують. Немолодого вже письменника послали б на фронт, якби друзі не подбали про його призначення для культурно-освітньої роботи в табір для військовополонених.

Незабаром Б. Лепкий опинився в Німеччині. Умови утримання полонених тут були кращі, ніж в Австрії. Деякий час він перебував у містечку Раштатті, а потім, у 1916р., перебрався до Вецлара.

Старовинне містечко Вецлар над річкою Ляном, здається, овіяне романтикою. Тут колись жив великий німецький поет Й. В. Гете, все дихало пам'яттю про нього. Та романтичні легенди і спогади різко контрастували з суворою дійсністю: тут був розташований табір з десятима тисячами військовополонених українців.

Праця в таборі була нелегка. Хоч німецьке населення ставилося до полонених досить прихильно, вчорашні солдати вороже сприймали і культурно-освітню роботу, і створення ремісничих майстерень і називали зрадниками тих, хто брав участь у виставах, концертах чи працював майстрами. Якось під час вистави "На перші гулі" за п'єсою С. Васильченка раптово погасло світло і ледь не зчинилася кривава бійка.

Та поступово лід почав танути. Під впливом таких вихователів, як Б. Лепкий, В. Пачовський, М. Паращук (відомий скульптор), становище змінилося: серед полонених колишньої царської армії, які вважали себе солдатами "єго величества" і на будь-яку участь у культурно-освітніх заходах дивилися як на зраду батьківщині, виявилось багато обдарованих різьбярів, декламаторів, гончарів, літераторів. В Росії тим часом спершу скинули царя, а згодом відбулася Жовтнева революція. Перша світова війна закінчувалася, і полонені стали повертатися на батьківщину.

Але одіссея Б. Лепкого триває. В 1917р. поет їде в рідні краї. Через Відень і Львів добирається до Бережан, відвідує Жуків. Всюди руїни, злидні, всюди людське горе. Знову повертається до Вецлара, а згодом (у 1920р.) перебирається до Берліна, де займається літературною працею, стає співробітником видавництва "Українське слово", видає бібліотеку творів української класики та сучасної літератури.

Події війни знайшли відображення у багатьох поетичних і прозових творах Б. Лепкого. Передусім, у великій поемі "Буря", з якої, на жаль, лишилися тільки фрагменти, а також у циклах "Intermezzo", оповіданнях і нарисах "Вечір", "Дзвони",

"Душа", "Свої" та ін. У 1925р. Б. Лепкий повертається до Кракова (при сприянні давнього приятеля, польського письменника Владислава Оркана), де стає професором Ягеллонського університету. Знову розгортається його творча праця та видавнича діяльність.

Але коли настає літо, манить письменника в рідні краї. В 30-і він щороку приїздить у с. Черче неподалік від Рогатина, сьогоденної Івано-Франківщини, де можна було не тільки відпочити, а й підлікуватися цілющими грязями. Виявом любові й шани до Б. Лепкого було те, що в 1933р. сільська громада Черча збудувала для нього будинок, який назвали "Богданівкою", де він мав можливість жити й працювати. Будинок цей, на жаль, не зберігся, уже в наші, 70-і рр., він був розібраний за немудрою чиновницькою акцією буцім для переобладнання парку. Та "переобладнання" призвело до запускання цих місць.

Навколо письменника гуртувалася молодь, проводилися літературні вечори, на яких звучали поезії Т. Шевченка, І. Франка, самого Б. Лепкого, лунали пісні. Польська окупаційна влада проводила каральні акції проти культурних заходів українського населення, які не оминули й Черча. Як згадують мешканці села, не раз сюди "налітали поліцаї і розганяли учасників вечора. Якось між Богданом Лепким і поліціантом виник інцидент. Письменник заявив свій протест представникові влади проти брутального ставлення до сільської дівчини. Мало того, що сивоголового професора поліціанти грубо обізвали і силоміць відпровадили додому, про його поведінку дізналося університетське начальство. Ходили чутки, що з цього приводу Лепкий мав неприємності".

Після окупації Польщі фашистською Німеччиною становище письменника стало особливо важким: він втратив посаду в Краківському університеті. Помер письменник 21 липня 1941р., похований у Кракові на Раковецькому цвинтарі. В 1972р. на могилі встановлено барельєф, а його ім'ям названо одну з вулиць міста. На жаль, вулиця тепер перейменована: до замовчування творчості письменника протягом десятиліть додалося стирання пам'яті про нього.

Але створеного Б. Лепким забуття поглинути не може. Він усе життя і весь талант присвятив своєму народові, збагаченню його культури, літератури. Вражає — універсалізм, багатогранність його творчих інтересів, чим він близький до І. Франка. І, мабуть, можна погодитися з думкою дослідників життя письменника, що коли стихією творчої натури І. Франка була боротьба, то стихією Б. Лепкого була естетична насолода від процесу творення.

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

Українське слово. — Т. 1. — К., 1994.